ڕۆچوونە نێو دەقێکی شاعیر (کەژاڵ نوری).. ڕەنگین مەلا سەمەد

پێشئەوەی بچینە سەر لێکدانەوەی وشەو دەستەواژەو ڕستە جوان و دانسقە ئەدەبییەکانی ژنە شاعیر (کەژاڵ نوری)، دەبێت هەندێک لەبارەی شێوازو مەیل و خووی بەرامبەر بە دەربڕینی هەستەکان و چۆنیەتی مامەڵەکردنییەوە بدوێن.

شاعیر لەگەڵ ئەوەی خاوەن هەستێکی تەواو تەڕو تژییە لە بزواندن، بوێریشە، بەجۆرێک بوێرییەکەی پانتایی با□□ای ڕەگەزی بەرامبەر دائەپۆشێ و نوقمی ئەوینێکی ڕاستەقینەی دەکات، یاخییە لە هەموو ئەو داب و نەریتە چەقبەستووانەی کە لە چوارچێوەیەکدا دەخوولێنەوەو هەزاران ژنی بە پێخاوسیی، لەڕێی دەربڕینی هەستە بزوێنەرو جوڵێنەرەکانیی□وە کردووەتە قوربانیی.

شیعرنووسینی کەژاڵ نوری ئیلهامێکی سروشتیی تەنراوە لە هەست و سۆز، نەک ئەزموونێکی پێکهه□نەرو پێکەوەنراو، شیعرەکانی ئەو لە خەیاڵدانێکی پڕ لە ڕامان و، هزرێکی زیتەڵەی ژیرو، دەروونێکی تەواو ڕەهاوە دێتە بوون، کە خوێندنەوەیان سەرنج و مەیل و ناخیشت بەرەو لای هەموو جوانییەکانی نووسین و ئەدەب پ□ل□کشدەکات.

کەژاڵ نوری خاوەن شێوازێکی تایبەتە لە دەربڕین و نووسیندا، سڵناکاتەوە، بوێرە، هەستەکانی بۆ دەربڕینی ئەوین و گوزارشت لێی، پەنهان ناکات.

ئازاو ئازادە لە دەربڕینی واقع و مامەڵەکردن لەگەڵ ڕووداوەکانی چواردەوردا.

بەرامبەر نادادی و ناڕاستیش، دەنگێکی زبرو قەڵەمێکی تیژو کەسایەتییەکی شەڵاڵە لە داکۆکیی.

ئەو! هەموو دەم و کات و سات و هەموو بەرکەوتنێک هەوێنی لەدایکبوونی (وشە تازەو نەوتراو نەبینراوەکان)ە

فەرهەنگێکی تایبەتە لە وشە

ئەو بە نووسینەکانی، لەنێو دونیایەکی دوور لە فانتازیا وێنەکان واقعیانە نمایش دەکات.

نووسین لای کەژاڵ نوری، هاوشێوەی چاخواردنەوەو قاوە خواردنەوەیەو، بووەتە بەشێکی گرنگ و تەواوی ژیانی داگیرکردووە.

ئەو بەجۆرێک لەگەڵ نووسین ئاشنایە، کە ئامادی□ ل□ب□رد□م

دەقەکانیدا کڕنووشی وابەستەبوون بنوێنێت.
هەردەم دەنووسێت و بێزار نابێت
ئەو تەنانەت شیعری ئیرۆتیک دەنێتە بوون و، شەڕی بوێری و هاتنە مەیدان بۆ بردنەوە لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەردا دەکات.
تازەترین شیعریشی کە هەموو ژنە شاعیرێک بوێری ئەوە ناکات دەستی بۆ ببات و قەڵەم بۆ نووسینەوەی هەڵگرێت، شیعرێکی تەواو ئیرۆتیکە بەناوی (نیمیت و هەیت)ە
کاتێک پیت و دێڕەکانی ئەم شیعرە دەخوێنیتەوە، لەش موچوڕکەو چاوەکان فرمێسکیان پیادێت و، لێوەکان ئاڵ و، پەنجەکان لەرزین و، دڵەکان ترپەو، ناخەکان خورپەی ئەوین و، جەستەکانیش تەزو چێژیان پیادێت.
لەسەرەتاوە شاعیر بەو جۆرە باسی ئەوینەکەی دەکات کە بەجۆرێک هزرو هۆشی داگیرکردووە بێئاگا لەوەی خودی خۆی بناسێتەوەو بزانێت کە کێیە، دوورە لێی، بەڵام بەجۆرێک تێکەڵی بووە، کە ئاگادارە لە ترپەی دڵ و هەناسەدانی، لە مەیداندا نییە! بەڵام هەموو خوو و مامەڵەو ڕەوتارێکی ئەوە، بە چاوەکانی بوونی نایبینێت وەکو عاشقێک، بەڵام هەموو بەری بەیانێک هاوشێوەی کزە بایەکی فێنک و ئارام خۆی لە تاڵە قژەکانی دەئاڵێنێ و، بە نەرمە ئەوینەکەوە خۆی بە یاریکردن لەگەڵ یارەکەیەوە سەرگەرمەکا.
ئەو بە ئەوینەکەی دەڵێت هەرگیز وابەستەت ناکەم بە خۆمەوە، بەڵام لەبیریشت ناکەم و قەت کۆن نابیت لە یادگەم بەم جۆرە،

مێشکم پڕبووە لە تۆ و،
خاڵی لە ناسینەوەی خۆم
دووریت و لە مندا هەناسە ئەدەیت.
نیمیت و هەموو شتێکم بووە بە تۆ
ناتبینم و بەیانیان وەک کزەبایەکی فێنک
لەگەڵ سەرتاڵەکانی قژمدا،
خەریکی یاریکردنیت
ناتگرم و شەوانە وەکو چەند دڵۆ پێک،
رۆنی دژەپیریی
دەتەژێنمە سەر پێستی لەشم،
تا یادت بپارێزم، لە کۆن بوون

ئەو خەیاڵی پێکەوەبوونی خۆی و ئەوینەکەی هاوشێوەی خەونێک باسدەکات کە چۆن دوو ئەوین هەڵوەدای یەکدی دەکەن و دەیانەوێت تاسووقی یەکدی بە باوەش و ماچ و ڕامووسان و یەکتر گەوزاندنەوە

بشکێنن، ئەو خەونەش بە ئەمی ژن ڕاچڵەکین و دەڕانەو، بە ئەوی یاریش بردنەوەو چێژی یاریکردنی عەشق و ئەوین و دەستبازییە بەوەی، بەم کردەوە بزوێنەرانە سەرنجی ئەو بۆ ئەبەد ڕادەکێشێت و شوێن پەنجەو دەستبازییەکانی بەسەر گەردن و مەمک و جەستەیەوە دەبنە یادو یادەوەرییەکی خۆش و پڕاوپڕ لە چێژو مەسبووتبوون و شێتیی، هەروەک بەم جۆرە کە دەڵێت،

ئەمشەو لە خەونمدا،
لە باوەشتدا بووم و پێشبڕکێی،
زۆرترین ماچکەرمان دەکرد
من دەڕاندم و لە پڕ ڕاچڵەکام
بینیم هەردوو لێوت وەک توێژاڵ
بەسەر زمانمەوە جێما بوون
نوستمەوە،
لە باخێکدا خەریکی هەنار ڕنین بوویت
کە سەیری سەبەکەتەکەتم کرد،
هەموو ستیانەکانمی تیا بوو
ڕاچڵەکام و بینیم زمانت وەک گوڵەهەنار
لەجێی گۆپکەی مەمکم ڕووا بوو
لێک دوورکەوتووینەتەوە و کەچی،
بمەوێ بە هەرجێیەک بڕۆم،
پێڵاوەکانم شەق دەبن لە پێمدا و
کە سەیر ئەکەم،
ژمارەی قەبارەی پێیەکانی تۆم کڕیووە.
نەک هی خۆم

پاشان دەکەوێتە گازندەو دەڵێت لە یەک شوێنەن بەڵام بەجۆرێک خەت ونکردووە تەنانەت بە تەلیسکۆبەکەی جەیمیش وێبیش ناتوانم بەدواتدا بگەڕێم و لەو ونبوونەدا بتدۆزمەوە، ڕاستە دیارنییت، بەڵام جێگات دڵە، هاوشێوەی خوێن بە دەمارەکانما هەڵواسراوی وەک ئەو نەخشەی کە هەڵگری تالاسیمایەو پێویستی پێیەتی، لەڕۆحتدام بەڵام تۆ هەست بە گەورەیی بە منیی ناکەیت، لەچاوەکانمدایت بەڵام نیگاو ڕووخسارت نابینم، لەگەڵ هاتنی بەیانیش وەکو سپرای لە پرچم دەتئاڵێنم.
لێرەوە گلەییەکانی ژنە شاعیر کەژاڵ نوری لەوپەڕی نائومێدبوون لە بوونی یارەکەی و هەستنەکردن بەو جوانییەی دەتە بوون و هەڵدەکشێت، بەوەی یارەکەی هاوشێوەی دڵۆپە ئارەقێک کە ئەڕژێ بەسەر شان و ملیا بە ناچاریی بە ویستی خۆی بە پارچە کلێنسێک دەیسڕێت و فڕێی دەدات،

بە لۆچیی سەر ملی بەساڵاچوویەک دەیچوێنێ و پێیوایە دەنگێکی هەبووی بێکەڵکەو پێوەی نووساوە، هەوەک بەم جۆرەی باسی دەکات و دەڵێت،

لەسەر زەوی□کین کەچی ئەوەندە نادیاریت
بە تەلیسک□ بەکەی جەیمس وێبیش بۆت بگەڕێم
لەسەر هیچ هەسارەیەک ناتدۆزمەوە
لە دڵمدایت و نەک ناسوڕێیتەوە بە گیانما
ئەڵێی بە بوتڵێ خوێنەوە بەخشیوومی،
بە تووشبوویەکی نەخۆشیی سالاسیما
لە رۆحتدام و کەچی هەست،
بە زەخمی “بێ خۆت” ی من ناکەیت
لە چاومدایت و نیگایەکت نابینم، سەیرم کات
بەیانیان وەکو سپرای قژ،
ئەتدەم لە پرچم و کەچی،
ناگەیت بە ئێوارە و تک تک،
وەکو دڵۆپەی ئارەقە،
دەڕژێی بەسەر شان و ملما و، بە ناچاریی،
بە پارچە کلێنسێک ئەتسڕم و فڕێت ئەدەم.
وەکو لۆچێکی پیریی بە ملمەوە نووساویت و
کە قسە ئەکەم،
ڤۆلیومی دەنگی تۆ دەگاتە گوێی خەڵکی،
نەک هی من

لەکۆتاییشدا شاعیر کەژاڵ نوری باسی هۆگربوون و پەیوەستبوونی یەکەم دەمی خۆی و ئەوینەکەی دەکات و پێیوایە لە وەسفی ئەوینەکەیاندا خۆی هاوشێوەی کەسێکی ڕووت لەنێو کۆڵان و یارەکەشی پڕ بەرگ لە وەسف و ئەوینە، باسی بینینی ناخیشی دەکات کاتێک دەچێتە بەر ئاوێنە، بە بەرکەوتن و بینینی برین و ئاهی ناخی ئەم، ڕەنگی ڕووخساری ئەوی ئەویندار قاوەیی هەڵدەگەڕێ و چێژی ماچی پڕ لەزەتی ئەودەمی سەردەمی ئەوینداریان تاڵ دەبێ، بە سوراو و جوانکاری ئەویش، هەستی یار دەجوڵێ و دەیبزوێنێ، لەناو یاردا تواوەتەوە کەچی هەست بەبوونی ناکات، دواتر دەکەوێتە لۆمەو گلەیی و پێیئەڵێ بەجۆرێک نزیکم لێت کە دەستم لێ نادەیت، لەپێناو ئەو عەشقە دەکەوێتە قسەکردن لەگەڵ خۆو ئەویش جۆرێک باسی لێوە دەکات خۆی بە دونیا و ئەویش بە قیامەت دەچوێنێ و پێیوایە هێندەی دونیاو قیامەت دوورن لە یەکەوەو ناشزانێت هاتن و جێهێشتنی یارەکەی

کامیان یەکەمجار بووە هەروەک بەم جۆرە دەڵێت،

بە شێوەیەک بە باڵای تۆیا ئاڵاوم
کە ئەچمە دەرەوە تەنیا تۆ ئەگۆڕم و لە کۆڵان،
ئەبینم خۆم، بە رووتی هاتووم
کە ئەچمە بەر ئاوێنەکەم و،
هەڵمی ئاهێکمی بەرەکەوێ
روخسارت رەنگی قاوەکەی من ئەگرێت و،
ماچی ناودەمت تاڵ ئەبێ
سوراو ئەکەم،
کوڵمەکانت ئەبنە ئەتڵەسی پەمەیی
برۆم چاک ئەکەم،،
ریش و سمێڵی تۆش ئەبنە ساکسۆکی
لە تۆدام و هەستم پێناکەیت،
لە مندایت و لەمسم ناکەیت
ئەوەندە نزیک لێمەوە دووریت،
ئەڵێی دونیا و قیامەتین
ئەوەندە عاشقانە رقم لێتە !
ئەڵێی یوسف و زوڵەیخاین
هی من نیت و شەڕی بوونت،
بە هەموو ژنێک دەفرۆشم
هی تۆم و دەستم دەخەیتە،
دەست هەموو پیاوێکەوەو،
خۆت نا.
بەجێم دێڵی،
تا بزانیت وەکو شوێن پێ دووات ئەکەوم؟
جێت ناهێڵم
تا بزانم وەکو رێبەر پێشمەکەوی؟
نیت و کەچی وەک فەلسەفەی بوونگەرایی
نازانم کەی بیرکردنت،
کۆتایی دێ؟
هەیت و کەچی وەکو مریشک و هێلکەکە
،ئێستاش نەمزانی رۆشتنت لە پێشدا بوو
یان هاتنت؟
ئەی بە قوربان!!

کەژاڵ نوری

سێبتەمبەری 2024-هۆڵ□ ندا

ڕەنگین مەلا سەمەد
نووسەرو ڕۆژنامەنووس

بەکورتی31: شت.. بەشتبوونی هەریەکەمان ب□□□وی□.. ئازاد حەمە

لەمیانەی ئەم دوو پرسیارەوە ڕۆدەچینە ناو چەمکی شتەوە: شت چۆن پ□ک□د□ت؟ بەشتبوون Thingnessی شت مانای چییە؟ دیارە پێویستمان بەوەیە،کە شتThing وەک شت لێیتێبگەین نەک ناشت no thing. شت دەبێتە شت، شتیش شتی لەدواد□ت. □□زانەش لێرە و لەوێ ڕووبەڕووی شتەکان دەبینەوە، لەو ڕووبەڕووبوونەوەیەشدا دەکرێت خۆشمان ببین بە شت. چونکە کۆمەڵگەی نوێ، لە هەر کوێبین و هەرکێشبین، خەریکی بەشتکردنمانە.

زۆربە دەخوازێت ببێتە پزیشک، سەرمایەدار تادەگاتە دادوەر و پرۆفیسۆر، لێ بەشتبوون ئەوانیشی، بگرە زۆر بەسەختی، گرتووەتەوە. کەوا بێت لەژێر ستەمی زیرەکی دەستکردا بەشتبوون لە گشت کاتەکانیتر خێراتر کاری خۆیدەکات. لەناو ئەو پرۆسەیەشدا سیاسەت، سێکس، پارە تادەگاتە خودی زانست کار لەسەر بەشتبوونمان دەکەن. بەمجۆر□ بێت، بەشتبوون چارەنووسمانە.

کەدەڵێین: ویستم بۆ هیچ شتێک نییە، لێرە شت بە مانای چی دێت؟ بەمانای ئەوە دێت، کە ویست جارێ نەبووەتە شت، کە ویست نەبێتە شت، شت بوونێکی کۆنکرێتی نییە. کەوا بێت دەبێت بپرسین: بنەچەی شت چییە؟باشە مێژووی شت هەر شتە؟هەموو شتەکان هەمان□؟شت وەک خۆی دەمێنێتەوە؟هەموو شتێک شوێنێکی نییە؟ ئەی شت خاوەنی هەیە؟ مان و نەمانی شتەکان بەدەست کێیە؟ ئیمانوێل کانتانە بیربکەینەوە دەڵێین: شت لە خودی خۆیدا چ شتێکە؟ سیاسەت یان کوردبوون دەبێتە شت؟ لالەزار شت بوو؟سێکس یان ئەڤینداری دەبێتە شت؟ ئایا بەشتبوون قەدەرمانە؟

شت چییە؟ شت ئەوەیە،کە بوونێکی کۆنکرێتی یان ئەبستراکتی هەیە. شت بابەتە، ئۆبژەیە، دەتوانیت ڕووداو بێت یان بوونێک بێت، بوونێکی فیزیکی. گومانیناوێت، بابەت لە شتەوە سەرچاوەدەگرێت و شتیش ڕەچەڵەکی بابەتە. واتە تا شت نەبێت بابەت بوونی نییە.

بۆ ئەوەی بزانیین شت چییە؟ دەپرسین: شت دەردەکەوێت؟واتە خۆیمان نیشاندەدات؟ باشە، شت تەنیا ئەوکاتە شتە،کە دەردەکەوێت؟ بەڵێ شت لەدوای بەشتبوونییەوە ناوی پێدەبەخشرێت. شت، کە هێشتا نەبووە بە شت ناشتە. ناشت بوونێکی فیزیکی نییە. سروشتی شت لە شتبوونەکەیدایە. شتیش بەبوونەشت ناوێکی لێدەنرێت و بەدەرکەوتنیشی شتبوونی خۆی دەسەلمێنێت.

وێڕایئەوە، زۆرجار دەڵێین: شتێک شت بێت وایلێنایەت.ئەو گوتنە بۆخستنەژێرپرسیاری ماهیەتی شتەکەیە و گومانیشە لە شتبوونی شتەکە. دەکرێت ئەو شتەی لە شتبوون کەوتووە دەرگایەک بێت، یان بورغویەک. دەشڵێین: گەر دەرگاکە یان بورغوەکە تۆکمەبایە وایبەسەرنەدەهات. لەڕاستییدا، باسی شتبوون هەر ئەوە نییە. چونکە کاتێک دەرگاکە یان بورغوەکە لە بەکاربردن دەکەوێت، هێشتا تایبەتمەندییە شتییەکانی لەدەستنەداو□. ل□□ر□وە دەڵێێن:""کاتێک بوونێک(کیانێک)دەبێتە شتێک،کە جیهان لە دەوری خۆی کۆدەکاتەوە، لە پەیوەندی دەبێت بە زەوی و ئاسمان و خواوەند و مرۆڤەوە"".

هەروەها گوتنی شتێک، بوونی شتێک بە دیاردە، بردن یان وەرگرتنی شتێک وشەی شتمان لادەکاتەبابەت. کاتێک باس لە ڕووداوێک یان دیاردەیەک دەکەین، خودی ڕووداو یان دیاردەکە بەرەو ئەوە دەبەین، کە ئەو رووداوە یان دیاردەیە شتی تریشی تیایە. بۆنموونە کوشتنی کەسێک، سەرنگومبوونی فڕۆکەیەک هەر ئەوە نییە کە دەیبیستیین، بەڵکو خودی ڕووداوەکە شتی تریشی تیایە، کە پێویستە پەیپێبەرین.

ل□ بەرئەوەی دەپرسین: ئایا دیاردەی گەردوون شتە؟ باشە خودی گەردوون شت نەبێت چییە؟ گەردوون شتە و بەرجەستەیە، لێوانلێویشە لە گۆڕان و جوڵە، ب□ بێگومانەوە ئەوەش سروشتی شتەکان دەگۆڕێت.

ئەو کورسیەی لەسەری دادەنیشین، سیسەمەی لەسەری دەخەوین شتن، شتگەلێکن رۆژانە بەکاریاندەبەین، کە ناو و شوێن، پانتایی و ئەندازه و رووبەریشیان هەیە. گشت ئەو شتانەش ڕەهەند و دووریان هەیە. شت شتە،لێ دەشکرێت لە شتبوونبخرێت. ئۆتۆمۆبیلەکەمان شتە، بەڵام لەگەڵ تێکچونی بەهۆی ڕووداوێکەوە سکراپدەکرێت، پڕۆسەی هەڵوەشانەوەی بەسەردێت و دەبێتە پارچە بۆ شتی تر. واتە وەک شت دەخرێتە خزمەتی شتی ترەوە، جا ئامێری تر بێت یان هەر شتێکیتر.

لە هایدیگەرەوە فێری ئەوەدەبیین، کە""ڕێگا زۆرە (فەلسەفیی یان زانستیی) بۆ پرسیارکردن لەسەر ئەسڵی شت"". هایدیگەر""شت وەک

بوونەکی بەهێز و خەدەرخەر دەبینێت، ئەرکی ئەم شتە تەنها ئەوە نییە بابەتێک خۆینیشاندات، ئەوەشە، کە شت دەتوانێت تێگەیشتنمان بۆ جیهان ڕێکخات، کۆکاتەوە"".

بە بڕوای هایدیگەر، "شت" بریتییە لە بوونێک، کە جیهان کۆدەکاتەوە و ئاشکرای دەکات، وەک لە نموونەی تابلۆی جووتە پێڵاوەکەی ڤان گۆخ. چونکە ""تابلۆی پێڵاوەکان "شتبوون"ی پێڵاوەکان ئاشکرا دەکات، نەک وەک کەرەستەیەک بۆ ڕۆیشتن بەڵکو وەک پەیوەندییەک لە نێوان دژواریی ژیانی جوتیار و زەوی و ئەو جیهانەی، کە تێیدا نیشتەجێیە"".

دوا قسەمان لەسەر شت و شتبوون ئەوەیە، کە ئێمە ئێستا لە کۆمەڵگەیەک دەژین شتگەرایی تیایا لە لوتکەدایە؛ ئاگات لەخۆت نەبێت دەتکاتە شت و پرسەی بەشتبوونیش لە هەنووکەدا زۆر پەلە دەڕوات. سەرباری ئەوە، دەڵێین، کە شتبوون Thingness و چیبوون Whatness هاومانان. ئەو شتەی دەبێتە شت لە چیبوونەکەوە هاتووە، واتە بوونەکی فیزیکیی یان بابەتیی شتەکەی کردووەتە شت.

بۆ نموونە لالەزار شت بوو و بووشە هۆکاری بەشتکردن، چونکە ڕووداوی خوڵقاند. لە بەرئەوەی لالەزار لە چیبوونەکەوە هاتبوو و ئەو چیبوونەش مانای لە پشتەوە بوو، ئەمە وایکرد زەبر شتەکە لە ناوبەرێت. هاتنی زەبرەکە بەلێدانی مانایەک بوو، کە شتەک(ساختمانەک) بوو، شتەکەش لالەزار بوو؛ ناوەکبوو. ئەمەش ڕووداوی دروستکرد، وەک ڕووداوی لێدانی دوو تاوەرەکەی گۆڕەپانی مانهاتان، کە یانزەی سێپتەمبەریان سازاند.

ئازاد حەمە

پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

بۆچی پێویستیمان بە بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانەیە؟..

نووسینی – مامۆستا ڕزگار

ئەمە هەموومان وەکو مرۆڤ، لە دایک دەبین و هەموو ڕۆژێک لە ژیانماندا فێر دەبین و ساڵانێکی درێژ دەخوێنین و هەر یەکێمان لە پسپۆڕییەک یان بوارێکی دیاریکراودا تایبەتمەندو شارەزا دەبین. بۆ بە لەبەرچاوگرتنی پسپۆڕی و تایبەتمەندییەکانیشمان، پزیشک، سەرباز، بازرگان، مامۆستا، ئەندازیار، جوتیار، ئابووریناس و...تاد، هەر یەکێک لە ئێمە لە هەموو ژیانیدا وهەر لە کاتی لە دایکبوونییەوە، مامەڵە لەگەڵ بڕێکی بێ ئەندازە زۆر لە زانیارییەکان و داتاکان و زانستەکان و بەهاکاندا دەکات و دەیانخاتە خزمەتی ئەنجامدانی کارو ئەرک و پەیوەندییەکانی لەگەڵ خەڵکی ناو کۆمەڵگە. لەبەرئەوەی ژیان بەردەوامەو ڕاناوەستێت، پەیوەندی مرۆڤ بە زانست و زانیاری و ئەزموون و بەهاکانی جێگیرو سەقامگیر نییە، بەڵکو لە گۆڕان و پەرەسەندنێکی بەردەوامدایە، ئەمەش پێویستیی بە هەڵسەنگاندن ونرخاندنی بەردەوام و وردەکاری هەیە.

ئەمە کە دەژین، بە تایبەتی لەم سەردەمەی ئێستامان، لە جیهانێکداین زانیارییەکان و پێدراوە نوێیەکان و پیادەکارییەکان لە هەموو بارەکانی ژیاندا بێ ڕاوەستان لە هورژمدان و لە بەرفراوانبوونی خێرادان. هەموو ئەمانە پەیوەندیی زانستی و مەعریفیی نوێ دەخوڵقێنن و وا لە مرۆڤ دەکەن، پسپۆڕی وئاستەکەی هەرچییەک بێت، لە بەردەم بەرپرسیارێتییەکی گەورەدا بێت، چونکە هەمیشە پێویستیی بە دڵنیابوون لە زانیارییەکان و وردبینیی داتاکان و بیرکردنەوەی ڕژد لە ڕووی ڕاستگۆیی و کاریگەرییەکانی و ئەنجامەکان هەیە، کاتێک ئەم تاکە، یان کەسێکی دیکە، بۆ دەستنیشان کردنی هەڵوێستێک و وەرگرتنی بڕیارێک پشتی پێ دەبەستن.

مرۆڤ لە جیهانی ئەمڕۆدا پێویستییەکی زۆری بە تێڕامان و بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە هەیە، لەبەرئەوەی هەمیشە ناچارە پەنا بباتە بەر هەڵبژاردن و وەرگرتنی بڕیارەکان. لە پێناو بژاردەی درووست و وەرگرتنی بڕیاری ڕاستیش پێویستیی بە متمانەکردن بە سەرچاوەکان و وردبینی کردن و شیکردنەوە و هەڵسەنگاندنی بابەتییانە و بەرئەنجامگیری هەیە. بەبێ توانای سەربەخۆیی لە بڕیار و هەڵسەنگاندن لە کاتی چارەسەرکردنی کێشەکان و وەرگرتنی بڕیارەکان بۆتە پێویستییەکی هەرە لە پێشی هێنانەدیی پێشکەوتن و سەرکەوتن و گەیشتن بە ئامانجەکان.

بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە ئەرک و سوودی گرنگی لەسەر ئاستی تاک و

ک□م□□کان هەیە، لەوانەش:

• یارمەتیی وەرگرتنی بڕیارە دروستەکان و کەمکردنەوەی هەڵەکان دەدات، چونکە دەکرێ هەڵە چاوەڕوانکراوەکان دەستنیشان بکات و توانای خۆلادانیشی لێیان هەیە.
• زیادبوونی دەرفەتی سەرکەوتن لە کار و پەیوەندییە کەسییەکان و کۆمەڵایەتییەکان.
• بەهێزکردنی توانا عەقڵییە هزرییەکان و پەرەپێدانی یادگەو جەختکردنەوە، ئەوەش لە میانی کۆشش و تەق□لادان لەسەر فێربوونی بەردەوام و پەرەپێدانی زانستی و مەعریفی.

ڕێگەی بەرەو نوێسازی و داهێنان

پ□یوستبوون بە بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە، تەنها لەسەر وردبینیی زانیارییەکان و داتاکان و متمانەکردن بە سەرچاوەکان ڕانەوەستاوە، بەڵکو بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە بۆتە پێداویستییەکی هەنووکەیی زۆر گرنگ بۆ پەرەپێدانی لێهاتووییە تیۆرییەکان و پیادەکارییەکان و توانای ڕووبەڕووبوونەوەی ژیان و بینینی شتەکان لە جووڵەیان و گۆڕانکاریی بەردەوامی پەرەسەندنیان و بەدەستهێنانی کارامەییە پێویستەکانی بەدواداچوونیان وهەڵسەنگاندنیان و لە ئەنجامیشدا وەرگرتنی هەڵوێست، ئەمەش زانستەکان و تەکنەلۆژیا و خێرایی لە هەمەجۆربوونی گۆڕانکارییە ئابوورییەکان و پزیشکی و پیشەسازیی دەرمان و گەیاندن و پەیوەندیکردن و گۆڕانکارییە سیاسییەکان و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و بەهاکانیش دەگرێتەوە.

لەگەڵ ئەم هەموو پەرەسەندنانە لە سەرجەم بوارەکانی ژیان و کۆمەڵگە، خەریکە ڕاگەیاندن و وردبینی و هەڵوێستە ڕەخنییەکان، پێگەی دیار و بەرچاو و ئەرکی گرنگ و هەمەلایەنەیان ب□ب□ت، لە گەڕان و کۆکردنەوەی زانیارییەکان، چاودێری، دۆزینەوە، تیشك خستنەسەر واقیع و وردبینی کردنی، بەمەش ڕاگەیاندن دەسەڵاتی ڕاستقین□ی ب□د□ستهی□ناوە ، بە شێوەیێک کە ئەمڕۆکە بە دەسەڵاتی چوارەم ناودەنرێت. بۆیە دەبینین کە توانای بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە بۆتە ئامانجێك لە ئامانجە بنەڕەتییەکانی فێرکردن و پەروەردە و بە تایبەتی خوێندنی زانکۆیی لەو و□لاتانەی کە سوورن لەسەر بواری پەروەردەی ڕاستقینە و مۆدێرن و بایەخ بە سەقامگیری و پەرەسەندن و گەشەسەندنی بەردەوامی دەدەن.

ژیانی ئێمەی مر□ق س□پێندراو و دیاریکراو و جێگیر نییە، بەڵکو لە گۆڕاندایە و شایانی پەرەسەندن و باشترکردنیشە، ئەمەش پەیوەستە بە بیرکردنەوەو پەرەپێدانی زانست و زانیارییەکانمان و پیادەکردنە

کردارییەکانیان لە هەموو بوارەکاندا، ئەو پەرەسەندنەی کە پێویستیی بە تێڕامان و بیرکردنەوەی عاقڵمەندانە و ئامانجدار هەیە، بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانەش بە تایبەتی وەکو ڕەگەزێکی مامەڵەکردن و وەرگرتنی بڕیارەکانە لە هەموو داتاکان و گریمانەکان و تیۆرەکان و شتە بەڵگەنەویست و باوەڕییەکان، بە مەبەستی باشترکردن و پەرەپێدانیان. بەمەشەوەیە بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە بریتییە لە ڕێگەی بەرەو نوێسازی و داهێنان، ئەو ڕێگەیەی کە لە پرسیار و گومان دەست پێ دەکات و دەبێتە مایەی هەڵسەنگاندنی کارەکان و دەرئەنجامیش وەرگرتنی بڕیارە دروستەکان بە چارەسەرکردنی کێشەکان لەسەر هەموو ئاستەکان.
دەتوانین ئامانجی بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە بەم جۆرەی خوارەوە دەستنیشان بکەین:

1. خوڵقاندن ، یان دۆزینەوەی بژاردەی زیاتری کرداری.
2. خوڵقاندن و دۆزینەوەی بەرئەنجامگیریی مسۆگەرو ئارامتر.
3. ڕوونی لە ئەنجامەکان و دەرئەنجامە چاوەڕوانکراوەکان.
4. ڕەنگدانەوە و بەرجەستەکردنی هەمەچەشنەیی.

پێویستە ئەم بوارە زیندوو و سەرەکییانە بخرێنە بەر گفتوگۆ، نەخاسمە کە ئەمڕۆ لە سەردەمی زانیارییەکان و پەرەسەندنی تەکنەلۆژیا و ململانێ و کێبڕکێدا دەژین، لە جیهانێك کە ڕووبەڕووی کێشەی گەردوونیی گرنگ دەبێتەوە و هەڕەشە لە تەواوی چارەنووس و ئایندەی مرۆڤایەتیی سەر هەسارەکەمان دەکات، لەوانە کێشەی گۆڕانکارییە کەشوهەواییە پەیوەستەکان بە شێوازی بەرهەمهێنان و ژیان، کێشەکانی ئاو و وشکەسالی، کێشەی هەژاری و جیاوازیی بژێوی کە لە ناو زۆربەی هەرە زۆری گەلان و هەژاران و نێوان ئەو دەوڵەمەندانەی ڕۆژانە دەوڵەمەندتر دەبن زیاتر دەبێت و کێشەی جەنگ و ململانێی سەربازیی نێوان جەمسەرە ململانێکارەکان و ئەوانەی عەمباری تەقەنەری چەکی ئەتۆمیی کاولکەریان هەیە، سەرباری هەڕەشەکانی پەرەسەندنی زیرەکیی دەستکرد کە خەریکە ئێستا لە هەموو شوێنێك لە دەرگاکان دەدات. زێدەباری هەموو ئەمانە بەرەنگاربوونەوەی بانگەشەو ڕاگەیاندنی بەرەڵڵا و نا بەرپرس و بڵاوکردنەوەی زانیاری و داتا و بەڵگە ساختەکان و فێڵ و فریودان و تەڵەکەبازی و بەزاندنی سنووری تایبەتمەندییەکان.

نووسینی – مامۆستا ڕزگار

ئاست، یان پێکهاتە/ Level or Component.. پ.ی.د عومەر ئەحمەد عەزیز

زانستی زمان، بەشێکی زۆری زاراوەسازییە، واتە لە هەر لایەنێکی زمان دەکۆڵیتەوە، سەرەتا پێویستە خەت یەکلایی بکەیتەوە لەگەڵ زاراوەکان، دیارە لە زمانی ئینگلیزیدا، کە خۆی دایکی زانستەکەیە، چونکە زمانەوانە غەیرە ئینگلیزەکانیش بەشێکی زۆریان هەر بە ئینگلیزیی دەنوسن، بەڵام لە زمانی کوردیدا، بە زۆر لایەنی زاستەکە تا ئێستا یان زاراوەمان نییە، یان توشی فرەزاراوەیی بووین، یان بەهەڵە بەکاریدەهێنین، بەیێ یەکەم هەوڵی زمانەوان، کاتێک بە زمانی کوردیی دەنوسێت لەسەر بابەتێکی زمانەوانیی، بریتییە لە وردیی لە بەکارهێنانی زاراوە، یان دانانی زاراوە ئەگەر نەبوو، ئەگەرچی ئیشی تاکەکەسیش نییە، بەڵام کە نەبوو ناچاریت خۆت زاراوە دابنێیت.

ئەمڕۆ هەوڵەکە ئەوەیە هەرچی مەعریفەی مرۆڤایەتیی هەیە، لە ژیری دەستکردا کۆبکرێتەوە ، مۆدێلە گەورە زمانییەکان/LLMs ئەوەندە پارامەتەری زمانییان زۆرە، دەتوانن لە زۆر بابەتی وردی زانستیشدا یارمەتیت بدەن، لە نێویشیاندا زاراوەدانان، بەیێ پێشنیازی من لێرەدا ئەوەیە زمانی ئینگلیزیی بکرێتە بنەمایەکی گرنگی زاراوەدانان، نەک وەرگێڕانی کوتومتی زاراوە ئینگلیزییەکە بەڵکو لەبەرچاوگرتنی پێشینەی زانستیی زاراوە ئینگلیزییەکە، لەکاتی دانانی زاراوە لە زمانی کوردیدا، چونکە وەکو وتمان بووەتە زمانی زانست.

لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە کارکردن بەشێوەی تیور لە بواری زمانەوانیدا لەنێو کورددا دەستیپێکرد(بە نمونە د. محەمەد مەعروف فەتاح و د. وریا عومەر ئەمین) ، هەتا ئێستا، دوو زاراوە هەیە، کە ئەوانیش (ئاست و پێکهاتە)ن، بە تێکەڵیی بەکاردێن، ئەگەرچی هەوڵیش دراوە، کە جیابکرێنەوە(محەمەد مەحویی هەوڵی داوە ئەم دووانە جیابکاتەوە، کە ئاست بە دانەکان بەکادەهێنێت و پێکهاتەش بە کەی ئاستەکە)، بەڵام بە ڕوونی کەس لەسەر ئەمە قسەی نەکردووە و

سنورەکانی جیا نەکردووەتەوە، ئەم دوو زاراوەیە، واتاکانیان نزیکن، بەڵام یەک واتایان نییە، لێرەدا بەکورتیی سنوری نێوانیان جیادەکەینەوە:

ئاست/Level، کە لێرەدا مەبەستمان لێی ئاستەکانی زمانە زاراوەیەکی ڕۆنانکارییە/Structuralism ئاماژەیە بە چەند ئاستێک، کە لە ئاستی دەنگسازییەوە(فۆنەتیک و فۆنۆلۆجیی) دەستپێدەکات بە ئاستی واتاسازیی، هەریەک لە(مۆرفۆلۆژی و سینتاکس)یش، وەکو دوو ئاستی گرنگی ڕێزمان سەیردەکرێن، هەروەها، کە دەوترێت ئاست ڕاستەوخۆ ئاماژە بە یەکەکانی ئەو ئاستە دەکرێت، کە وەکو چۆن خانوییەک دروستدەکرێت سەرەتا پێویستت بە بونیادەکەیەتی/ ئەساس، پاشان هەیکەل و …تاد، زمانیش بەهەمان شێوەیە، سەرەتا لە دەنگسازیدا، بچوکترین یەکەی ئاستی زمان، کە دەنگە و هەر زمانێک چەند دەنگێک وەکو فۆنیم قبوڵدەکات و لە زۆرینەی وشەکانیدا دوبارەدەبنەوە و واتای وشە دەگۆڕن و بەهادارن و ئاخێوەری زمانەکە بەشێوەیەکی، ئەستراکت هەست بەبوونی ئەو فۆنیمانە دەکات لە زمانەکەیدا، پاشان لێکیان دەدات بە دروستکردنی بچوکترین یەکەی واتادار، کە مۆرفیمەکانن، لێرەوە کاری مۆرفۆلۆژی دەستپێدەکات، پاشان مۆرفیمەکان وشە دروستدەکەن و وشەکان لە ڕستەدا بەکاردەهێنرێن و ڕیزدەکرێن و لێکدەدرێن بە ڕۆنانی فرێز و ڕستە، کە ئەرکی ئاستی ڕستەسازییە، بەمجۆرە تا کۆتایی، یەکەکان لە دەنگەوە لێکدەدرێن بۆ دانەی گەورەتر.

بۆیە تۆ کاتێک بەمجۆرە لە زمان دەڕوانی دەبێ بڵێیت ئاست/Level ، چونکە ئەم تێڕوانینە بونیادگەرییە، (دروستەکارییە، یان ڕۆنانکارییە)، کە ئەم زاراوانەمان لەزمانی کوردیدا بەرانبەر بە / Structuralism هەیە. ئەم هەڵکارییە ئەو خستنەڕووەی سەرەوەمان بە ڕوندەکانەوە، بۆیە باسی پراگماتیکمان نەکرد، چونکە دواتر سەریهەڵدا و لەسەرەتاکانی ڕۆنانکاریدا نەبوو.

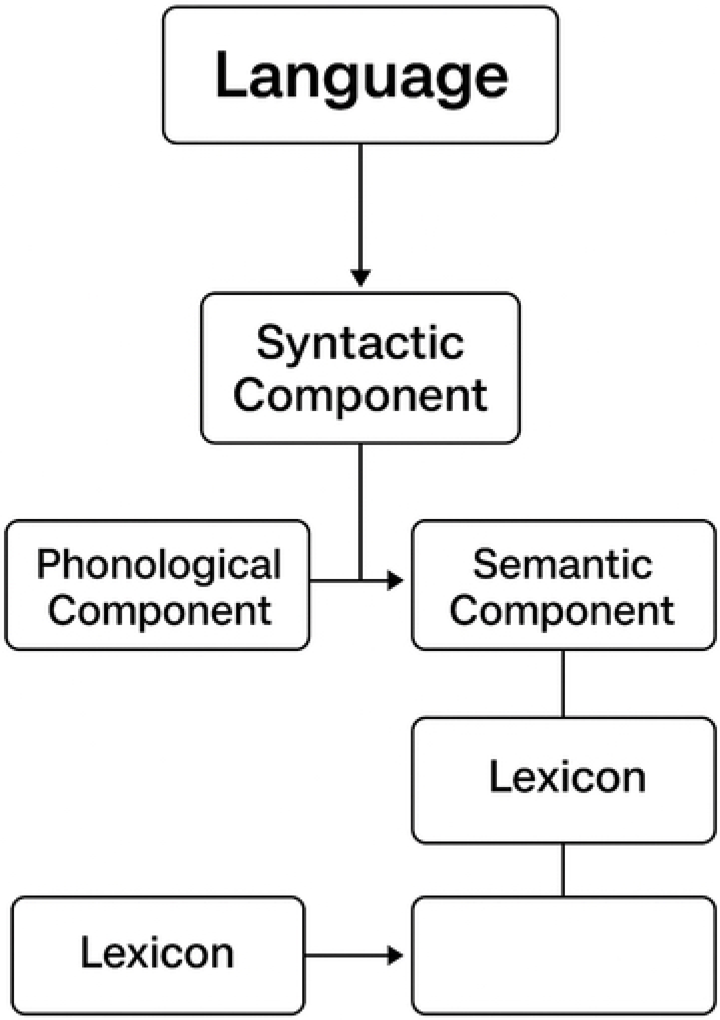

لەبارەی وشەی پێکهاتەوە/Component بەهەمانشێوەی ئاست ئاماژەیە، بە چەند پێکهاتەیەک، کە لە مێشکدا بەشێوەی سەربەخۆ لە فاکەڵتی زماندا کاردەکەن بۆ بەرهەمهێنانی زمان، ئەو پێکهاتانەش بریتیین لە پێکهاتەی ڕستەسازیی/Syntax، هەروەها پێکهاتەی فۆنۆلۆژی، کە بەرپرسە لە ئاستی دەنگیی پێکهاتووەکان، لەگەڵ پێکهاتەی فەرهەنگ/Lexicon، کە وشەکانی تێدا بە دەروازە فەرهەنگییەکانییەوە/Lexical entier گەنجکراوە/store ، کەتا پێکهاتە سیمانتیکە و بەرپرسە لە لێکدانەوەی واتایی پێکهاتووەکان.
ئەم تێڕوانینە تێڕوانینێکی مەعریفییە، کە لە چوارچێوەی ڕێزمانی بەرهەمهێنانی چۆمسکیدا بەکاردەهێنرێت، کەواتە ئەگەر تە ڕۆنانکاریت و بڕوات بەوەیە زمان لەو بونیادە پێکدێت، کە خستمانەڕوو، زمانیش وەکو ڕەفتار سەیردەکەیت و پێت وایە درکاوەکان، گرنگترن لەوەی، کە لە مێشکدایە و زمان تا دەرنەبڕدرێت ناتوانرێت لێکۆڵینەوەی لەسەر بکرێت، ئەوە زاراوەی ئاست

بەکاربێنە، بە پێچەوانەشەوە ئەگەر بڕوات بەوەیە، کە زمان بوونێکی ئاوەزیی/mentality نەبینراویی هەیە پێش ئەوەی درکاوێک بێت ، هەروەها زمان لە مێشکدایە و ئەرکی زمانەوانی ئەوەیە پەسنی چۆنێتی زمان بکات لە مێشکدا، ئەوا بۆ هەریەک لە ئاستەکان زاراوەی پێکهاتە بەکاربێنە. ئەم هێڵکارییە یارمەتیمان دەدات ب□ ئەوەی باشتر لەو خستنەڕووەی سەرەوە تێبگەین:

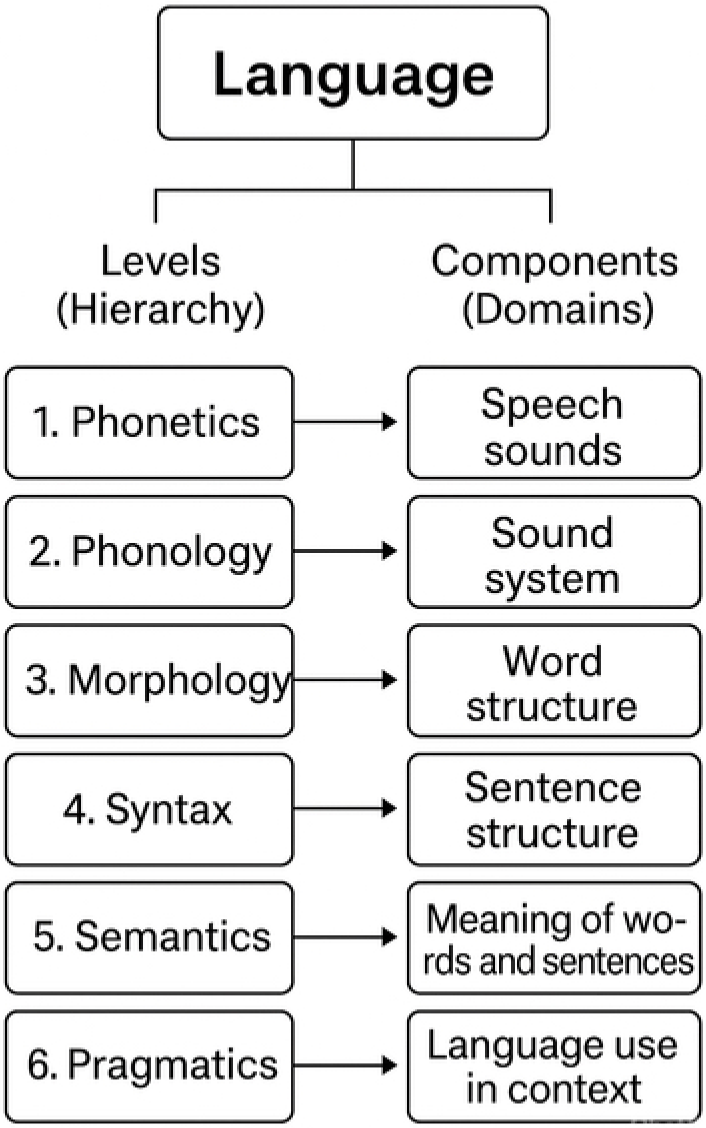

تێبینیی// هێڵکارییەکان Gpt-5 بۆی بەرهەمهێناوین بەوجۆرەی،کە پێمان وتووە.

پ.ی.د عومەر ئەحمەد عەزیز
زانکۆی گەرمیان/کۆلێجی پەروەردە/ بەشی زمانی کوردیی

پێش ئەوەی عاشقی تۆبم.. شیعری کاوەی خەسرەوکاوانی

پێش ئەوەی عاشقی تۆبم
شیعرەکانم زۆرلاساربوون ،عاشق نەبوون
دوای عیشقی تۆ
ئەوان زیاتربـۆت دەستەمۆن…
دوای عیشقی تۆئەوان لەمن عاشقترو
زیاترلەمن هۆگری راموسانی تۆن…
پێش عیشقی تۆهەرچی هەبوولەیەك دەچوون
رۆژوشەوم هەتابڵی ّ ی ئاسایی بوو…
نەخەولەچاوان دەتۆراو نەهەنسك یەخەی دەگرتم
فلیمێکی سینەمایی دووبارەبوو،لاسایی بوو…
پێش عیشقی تۆهیچ دیمەنێك
سەرنجی رانەدەكێشام
هەرچواروەرزم تەنیاتەواوکەری ساڵ بوون …
تەمەنم وەك لاپەڕەکانی پەرتوکێك هەڵدەداوە
بەڵام هەمووی لاپەڕەی سپی و بەتاڵ بوون…
ئێستا لە دوای عیشقی تۆوە
هەموو شتێك لەشێوەی جارانی ناچێت
واهەست دەكەم سەرتاپای جیهان گۆڕاوە…
دوای عیشقی تۆهەرچی هەیە و
هەرچی سەرنجی لێ دەدەم
بەس تەنیابەتۆوە ناوە…..

5/2/2009 تا1

kawa_kiwiny@yahoo.co.uk